

1970-luvulla opiskellut sukupolvi toimii nykyään muun muassa professoreina ja heidän itänaapuriamme koskeva tieteenteon traditionsa ei luonnollisestikaan kadonnut vuonna 1991 Neuvostoliiton romahtamisen myötä.

Klingen neuvostovastaisuuskeskustelu on tietenkin sinällään surkuhupaisa, kun maa on kadonnut ja sen historian kammottavuudet on todennettu kaikkien, jopa viimeisten tosiuskovaisten aatetoverien, kauhuksi. Neuvostovastaisuuden asemasta nykyään usein vedotaan ryssävihaan mitä erilaisimmissa konteksteissa, kuten esimerkiksi suhtautumisessa Tšetšenian tai Georgian sotaan, Anna Politkovskajan murhaan, opiskelijoiden hiipuvaan venäjän kielen opiskeluun tai vaikkapa venäläisen musiikin vähäiseen suosioon Suomessa. Liekö näiden mörköjen näkeminen kaikkialla suoraa jatkumoa vanhasta kunnan neuvostovastaisuuskeskustelusta? Näihin muutoksiin ja jatkumoihin olisin toivonut Tiusasnen kirjan tarjoavan hieman enemmän avaimia, mutta se taitaa jäädä nuoremman tutkijapolven tehtäväksi.

Oma, yli kymmenen vuoden, työrupeamani suomalaisessa Venäjä-tutkijayhteisössä ei ole ollut pelkkää avointa ja innovoivaa aikaa. Yhä uudelleen vanhempi tutkijasukupolvi jaksaa esimerkiksi taistella englannin kielen imperialismia vastaan tai vaatia aina vaan lisäresursseja Venäjä-tutkimukseen, vaikka muu läntinen tiedeyhteisö on siirtynyt kylmän sodan tietotarpeista uusiin keskusteluihin ja maantieteellisille kenttätöalueille, kuten esimerkiksi Kiinaan. Tähän aihepiiriin olisin toivonut Tiusasnen ottaneen kantaa, koska hän on yksi harvoja suomalaisia Venäjä-osaajia, jolla on aito ja todellinen kansainvälinen tiedeura eikä hänellä ole rasitteena poliittista painolastia.

Suومتuttamisen avoin käsittely henkilötasolla ei liene ihan helppoa, mikä näkyy esimerkiksi

Kaarle Nordenstrengin useissa puolustuspuheissa tai Tiusasnen hieman pisteliäässä (jälki)vii-sastelussa. Olisi toivottavaa, että uusi Venäjä-tutkimusta harjoitettava tutkijasukupolvi ei tyydy ottamaan annettuna aiempaa suomalaista tutkimustraditiota, vaan pohjaa työnsä vankasti oman tieteenalan tutkimusmetodologiaan ja julkaisee kansainvälisesti. Nuorempi tutkijasukupolvi on jo osoittanut kiitettävästi merkkejä osallistumisesta kansainvälisen

tiedeyhteisön keskusteluihin julkaisemalla korkean tason kirja- ja artikkelisarjoissa. Tiusasnen teos on tässä Venäjätutkimuksen uudistamisprosessissa puutteistaan huolimatta arvokas lisäapu, koska se ei sorru (liikaa) kommunismin haudalla hyppimiseen ja ennen kaikkea hänen oma kansainvälinen uransa on hyvä esimerkki nuoremmille tutkijoille.

Vesa Rautio

Virolaisdiplomaattien saavuttamaton unelma

Pauli Heikkilä: *Imagining Europe, Imagining the Nation. Estonian Discussion on European Unification, 1923–1957.* University of Turku, 2011.

Yhtenäisen, liberaalin ja demokraattisen Euroopan ideaa ei liene hellitty viimeisen 20 vuoden aikana missään yhtä päätöksellisesti kuin Virossa, mikäli jotain voi päätellä siitä vauhdista, jolla maa on palannut länteen. Mikään muu Pohjois-Euroopan maa ei ole yhtä integroinut kuin Viro; se on vuodesta 2004 lähtien ollut sekä EU:n että Naton jäsen ja lisäksi se kuuluu Schengen-maihin ja vuoden 2011 alusta myös euroalueeseen.

Eurooppa-ajattelulla ja idealismilla on kuitenkin Virossa pitkä perinne; jo 1920-luvulla paneurooppalaiset ajatukset herättivät nuoren kansallisvaltion johtajissa vastakaikua. Pauli Heikkilän poliittisen historian alaan kuuluva artikkeliväitöskirja *Imagining Europe, Imagining the Nation. Estonian Discussion on European Unification, 1923–1957* (Turun yliopisto 2011) on tutkimus, jossa päärooliin nousevat Viron intressit totalitarismin ja sotien kurimuksessa. Heikkilän teema on kiinnostava sekä Viron poliittisen historian, paneurooppa-

aatteen että EU:n ’esihistorian’ näkökulmista. Paneurooppalaisten ideoiden vastaanottoa ja vaikutusta Virossa ei ole juuri tutkittu aiemmin, mikä tekee aiheesta tuoreen.

Vähäinen tutkimuksellinen kiinnostus tosin selittyy paljolti sillä, että paneurooppalaisuus ei saavuttanut maailmansotien välisen ajan Virossakaan merkittävää asemaa maan johtavien poliitikkojen keskuudessa. Esimerkiksi Jaan Tõnisson ja Konstantin Päts etsivät mieluiten tukea ja turvaa Viron itsenäisyydelle reunavaltiohankkeista, Pohjoismaista ja Britanniasta, vaikka Tõnissonilla sympatioita paneurooppalaisia ideoita kohtaan olikin. Silti Virossa oli muutamia vahvoja Euroopan idean puolestapuhujia, joista keskeisin oli Kaarel Robert Pusta, joka teki pitkän uran Viron tasavallan ulkoministerinä ja diplomaattina vuosina 1920–1940. Pusta piti itsepintaisesti esillä visiota tulevaisuuden Euroopasta tasaveroisten ja itsenäisten kansakuntien liittona, silloinkin, kun olosuhteet Itämeren itälaidalla alkoivat muuttua pienille valtioille vaaralliseksi.

Teemansa ja aikarajauksensa kattavana tutkimuksena väitöskirja toimii korkeintaan tyydyttävästi, sillä sekä tutkimusaineisto

että Heikkilän käsittely painotuvat 1920-luvun puoliväliin ja 1930-luvun alkuun sekä vuosien 1947–1957 väliseen aikaan. Kolme artikkelista keskittyy ensin mainittuun ajanjaksoon ja kaksi jälkimmäiseen. Pätsin autoritaarisen hallinnon (1934–1940) sekä sota-ajan (1941–1944) käsittely jää näissä artikkeleissa harmittavan vähälle, eikä Heikkilä oikein saa otetta siitä murrroksesta, mikä virolaisessa turvallisuusajattelussa noina aikoina tapahtuu. Sen sijaan Heikkilä nostaa esiin mielenkiintoisia yksittäisiä dokumentteja, kuten Yhdysvaltain suurlähettiläs Alexander Warman suunnitelman (1942) Euroopan rauhan turvaamiseksi maailmansodan jälkeen.

Heikkilän väitöskirja osoittaa vakuuttavasti, että virolainen paneurooppa-ajattelu oli ennen toista maailmansotaa kaikessa idealistisuudessaankin tiukasti kiinni reaalipolitiikassa ja etenkin Viron vaikeassa kansainvälisessä asemassa. Virolaista europanismia motivoivat ennen kaikkea pelko ja epävarmuus kansakunnan tulevaisuudesta; se heijastui siihen, kuinka virolaiset poliitikot eivät lämmenneet ajatukselle, että Euroopan kansallisvaltioiden tulisi yhdistyttyään pyrkiä avoimiin ja hyviin naapurisuhteisiin Venäjän kanssa. Virossa Euroopan mahdollinen yhentyminen nähtiin ennen kaikkea pienten valtioiden turvallisuuden takajana idän uhkaa vastaan.

Harmittavaa on, että työssä jää katveeseen mm. se, miten Viron eri puolueet suhtautuivat eurooppalaisiin unelmiin. Varsinkaan sosialidemokraattien ja äärioikeiston näkemyksiä ei tuoda esiin tarpeeksi ja myös *Postimes*-lehden omistajanakin tunnettu Tõnisson jää yllättävän vähälle huomiolle. Myös Pustan ajattelu painuu 1930-luvun alun jälkeen taka-alalle, vaikka hän oli aktiivinen kirjoittaja ja toimija tutkimusajanjakson loppuun asti.

Toisen maailmansodan jälkeen tilanne muuttui dramaattisesti ja virolaiset emigranttpoliitikot pyrkivät pitämään miehitetyn Baltian asian ja Itä-Euroopan kohtalon esillä länsieurooppalaisilla areenoilla. Tämä ei kuitenkaan kylmän sodan oloissa johtanut merkittäviin tuloksiin, mikä 1950-luvun puolivälistä alkaen saikin virolaiset, latvialaiset ja liettualaiset emigranttpoliitikot panemaan toivonsa Yhdysvaltoihin.

Tällainen aihe olisi, tullakseen täysipainoisesti käsitellyksi, vaatinut monografiaa. Vaikka ajanjakso ei ole kovin pitkä, monet Eurooppa-idealismien reaalipoliittisissa konteksteissa tapahtuneet

dramaattiset muutokset jäävät nyt vaille riittävää käsittelyä. Parasta työssä on asiantunteva, laajaan arkisto- ja sanomalehtiaineistoon nojaava perustutkimus, jota Heikkilä on tehnyt varsinkin tutkimusajanjaksonsa alkupuolen osalta.

Pauli Heikkilän väitöskirja koostuu kuudesta tapaustutkimuksesta, jotka on julkaistu vuosina 2007–2010 suomalaisissa, virolaisissa ja kansainvälisissä tieteellisissä julkaisuissa sekä väitöskirjan johdantoartikkelista. Väitöskirja on julkaistu Turun yliopiston sähköisessä julkaisuarkistossa, osoitteessa: <https://www.doria.fi/handle/10024/69598>

Pertti Grönholm

Painavaa asiaa Neuvostoliittoon luovutetuista

Pekka Kauppala: *Paluu vankileirien teille. Suomesta Neuvostoliittoon luovutettujen kohtaloja 1940 – 1955.* Gummerus: Juva, 2011. 388 s.

Menneisyyden tutkiminen on suurimmaksi osaksi lähteiden metsästämistä ja niiden tarkkaa läpikäyntiä. Lähistorian tutkimus – *contemporary history* – etsii merkkejä lähimenneisyydestä niistä lähteistä, joita on mahdollista saada, kun taas ”normaali historia” hakee lähteensä arkistoista pitemmältä aikaväliltä. Kumpaan tehneenä voin hyvällä syyllä sanoa, että molempia tarvitaan. Arkistoissa työskentelyssä on kuitenkin oma viehätysensä; mikään ei vedä vertoja vanhojen papereiden rapinalle tai mikrofilmien tihrustamiselle.

Jälkimäinen on myös monta kertaa vaativampaa ja vie paljon aikaa. Todellinen työskentely arkistoissa merkitsee suurten kokonaisuuksien hallintaa ja kykyä etsiä oikeita asioita oikeasta paikasta. Venäjällä käytännön vaatimuksena on tietysti kielen hallinta ja kykyä orientoitua erilaisiin

arkistoihin. Muussa tapauksessa tutkija on – jos sallitaan tällainen kielikuva – yhtä eksyksissä kuin mormoni Las Vegasissa. On tietysti mahdollista, että tutkijalla on mukana oma tulkkinsa tai että etsii arkistosta vain suomenkielisiä lähteitä. Pitemmän päälle se ei kuitenkaan ole viisasta. Venäjän-tutkimusta ei voi tehdä silkkikäsineillä.

FT Pekka Kauppalan uusin kirja selvittää perinpohjaisesti Suomesta Neuvostoliittoon ja Saksaan luovutettujen ihmisten kohtaloita. Kirjan *forte* on siinä, että se perustuu solidiin arkistotyöskentelyyn – ja siellä, missä ne loppuvat, niitä täydennetään eloonjääneiden haastatteluilta. Näin ollen Kauppala voi lähteisiin nojaten vahvistaa ja falsifoida aiemmin tehtyjä, paljon heppoisempia tutkimuksia.

Kauppala voi esimerkiksi lähteidensä perusteella falsifoida Elina Sanan *Luovutetut* (2003) skandaalikirjan hyvin perustein. Tietofinlandian pyhittämä sharlattanismi ei selviä Kauppalan ankarassa kritiikissä. Sanan pääsanoma oli se, että Suomen